УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
WWW.UNILIB.RS

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТПЛАТУ ПРИМА

КРАЉЕВСКО-СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ:

ЗА СРБИЈУ . . . . . 6 дин. месечно

ОД ЈЕДНОГА БРОЈА . . . . . 0·40 дин.

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ПОШТАНСКОГ САВЕЗА 15 дин. МЕСЕЧНО

УРЕЂУЈУ СКУПШТИНСКИ СЕКРЕТАРИ:

Ранко Петровић, Доброслав Ружић, Љуб. П. Ћирић.

Број 85 | УТОРАК 5 МАРТА 1891 | Година I

69 САСТАНАК

18 фебруара 1891 год. у Београду

ПРЕДСЕДАВАО ПОТПРЕДСЕДНИК

Димитрије Катић

СЕКРЕТАР

Лука Лазаревић

(НАСТАВАК)

Народној Скупштини

Молим Народну Скупштину за двадесетодневно одсуство, које ми је потребно због домаћих послова. — Одсуство да се рачуна од 25 ов. месеца.

17 фебруара 1891 год.
у Београду.

Благоје Божић
нар. посланик.

(Чује се: много је 20 дана одсуства).

Тривун Милојевић — Ако морамо да дамо одсуства овим посланицима, онда нека се позову они, који нису никако до сад долазили у Скупштину, да не би Скупштина остала без посланика за рад.

Потпредседник — Молим вас, господо, Скупштина о давању одсуства одлучује без претреса. Одобрава ли Скупштина тражено одсуство Благоју Божићу? (Одобрава).

Добросав Ружић — Влајко Тадић није никако ни долазио у Скупштину нити пак тражио одсуство, а тако исто и Лазар Бошковић и др.

Потпредседник — Лазар Бошковић има одсуство а Тадић ће ваљда доћи. Председништво ће са своје стране да учини да се ови посланици позову.

Част ми је известити Народну Скупштину да сам дао два дана одсуства посланику Кости Јуришићу.

Сад прелазимо на дневни ред. На реду је да се прочитају измене и допуне у закону о сеоским дућанима, онако како их је Скупштина усвојила на другом читању, и како их је одбор редиговао по одредби чл. 70 зак. о пословном реду.

Молим г. известиоца да заузме своје место, и да прочита редакције тог закона, па после ћемо гласати поименично.

Известилац Станојло Вукчевић чита:

ПРЕДЛОГ ЗАКОНА

о

изменама и допунама закона о сеоским дућанима, од 25 октобра 1870 године.

I

После члана 4. долази нов члан, који гласи:

чл. 4 а.

У сеоским дућанима могу се продавати само они еспапи и производи, који су месним и околним житељима од преке потребе, а то су: со, зејтин, дрвено посуђе, (небојадисано), ћивит, брусови, гвожђе у полугама, челик, јексери, чивије, сви алати и справе за пољски и кућевни рад од дрвета, од челика и сва ситна гвожђарија, црепуље, грнчарија домаћа, ножеви виљушке, обућа, сарачлук (израђен у земљи), ужарија, игле, конци, катран, коломаз, писаћи материјал, свеће, тамјан, гас за осветлење (петролеј), жигице, дуван по одобрењу управе монопола дувана, сапун и чешљеви.

II

После члана 4 а. долази нов члан, који гласи:

чл. 4 б.

Који би се од сеоских дућанџија ухватио да продаје и оне еспапе, који нису у овом закону обележени, казниће се први пут са 100, други пут са 250 а трећи пут са 500 динара у корист општинске касе и радња ће му се забранити.

Казну изриче надзорна среска власт и противу осуде има места жалби министру народне привреде у року од петнаест дана.

Решење министра народне привреде извршно је.

III

После члана 4 б. долази нов члан, који гласи:

Чл. 4 в.

Од дана, кад овај закон ступи у живот, па за годину дана, сеоске дућанџије имају распродати или уклонити из својих дућана све оне еспапе, којима није овим законом дозвољена продаја у истима. У противном случају, такви еспапи узаптиће се и продати у корист касе месне општине.

Исто тако, за то време, ни један дућанџија неће смети уносити у свој дућан нове еспапе, којима је продаја у истима забрањена.

Ко противно овоме поступи, казниће се по чл 4 б.

IV

Члан 5. мења се и гласи овако:

чл. 5.

Аренда на дућане наплаћује се у корист општинске, црквене или манастирске касе, на чијем се атару дућан налази. Она се наплаћује на 3 месеца у напред и не може бити мања од 150 динара ни већа од 300 дин. годишње. А колика ће у овим границама бити, решава општински одбор за општине, а црквени одбор за цркве и манастире, одмах при решавању о отварању дућана.

V

Код чл. 7 у петом реду одозго после речи „чл. 4“. додаје се: „4. а.“

VI

Члан 8 мења се и гласи:

чл. 8.

Овај закон ступа у живот од дана, кад га Краљ потпише.

Јоксим Павловић — Мени се чини, да је јуче решено, да се аренда на сеоске дућане не решава једном за свагда него годишњим буџетом. (Чује се: није тако).

Аврам Бељић — Ја бих желео да ми се објасни код овог члана 4. ово.....

Потпредседник — Може бити говора да ли је редакција правилно израђена према решењу скупштинском, а у начелу не може бити говора, као што бисте ви хтели. Сад ће се гласати о овоме закону поименично.

Секретар прозива:

Алекса Ратарац, против; Андра Љубичић, за; Анта Радосављевић, за; Анта Рајичић, против; Арса Дреновац, за; Арсеније Прокопијевић, за; Арсеније Ирић, за; Атанасије Вучковић, против; Алимпије Васиљевић, за; Аврам Бељић, против; Благоје Божић, за; Богосав Поповић, за; Божа Кунатровић, за; Васа Манојловић, за; Витомир Младеновић, за; Вића Радовановић, за; Војин Ћирковић, за; Вуча Николић, против; Данило Јовановић, против; Димитрије Илићановић, за; Димитрије Ћирковић, за; Добросав Ружић, за; Драгољуб С. Илић, за; Ђорђе Брачинац, за; Ђурђе Ђоровић, против; Живан Радосављевић, против; Живко Малопарац, за; Илија Душмановић, за; Илија Мојић, за; Јован Ђаја, за; Јован Пољавић, против: Јован Милић, за; Јован Николић, за; Јованча Стојановић, против; Јоксим Павловић, против; Коста Влајић, за; Коста Динић, за; Лазар Миловановић, против; Лазар Лазаревић, за; Лука Лазаревић, за; Љуба Јоксимовић, за; Љубинко Милинковић, за; Љубомир П. Ћирић, за; Марко Петровић, за; Мата Радојковић, против; Мика Спасојевић, за; Милан Глигоријевић, против; Милан Ђ. Ђурић, за; Милан Мостић, за; Милија Миловановић, против; Милош Ј. Богдановић, за; Милош Марковић, за; Милун Миљковић, за; Михаило Ристић, за; Младен Аксентијевић, за; Младен Марковић, за; Милан Поповић, за; Никола Живадиновић, за; Никола Ристић, за; Новак Милошевић, за; Павле Ранковић, против; Павле Станковић, против; Панта Срећковић, за; Пера Велимировић, за; Раде Протић, против; Радисав Митровић, за; Радоје Костић, за; Ранко Б. Тајсић, за; Ранко Петровић, за; Раша Нинић, против; Риста С. Поповић, за; Савко Ђусић, против; Сретен Гогић, за; Станко Петровић, против; Станојло Вукчевић, за; Станча Виденовић, против; Стеван Миљковић, за; Стеван Нешић, за; Стеван Ристић, против; Сава Величковић, против; Таса Николајевић, против; Таса Ђикић, за; Тома Бојичић, за: Тома Јовановић, за; Трифун Милојевић, против; Урош Вукићевић, против; Филип Милојевић, против; Павле Вуковић, за; Димитрије Катић, за.

Потпредседник — Изволте чути резултат гласања. Гласало је свега 88 посланика. За закон гласало је 59, а против закона 29. — Објављујем дакле да је Скупштина примила у целини измене и допуне у закону о сеоским дућанима.

На реду је сад начелни претрес закона о штампи. Молим г. известиоца да заузме своје место.

Известилац Љ. Ћирић прочита пројект закона о штампи.

Потпредседник — Тражи ли ко год да говори у начелу о закону о штампи?

Алимпије Васивевић — Ја мислим да нисам својим говором морио пажњу Народне Скупштине, па се надам да ће ми Народно Представништво сад, кад је реч о једном питању, за које мислим да ми неће нико одрећи, надлежност, поклонити пажњу моме говору.

Ја сам може бити један једини међу вама, који сам био посланик на првој законодавној Скупштини српској, која је 1870 год. донела први закон о штампи. И ја сам још тада тражио, да тај закон буде, не само закон о штампи него закон *о слободној* штампи. Но на жалост ја сам тада наишао на отпор, не толико од стране владе, колико од стране ондашње већине скупштинске. Ја се бојим да и сада после 20 год. или као што нека господа из већине имају обичај да кажу: после 20-то годишње борбе за слободу не деси се тако што од стране већине.

Није свима законима задатак тај, да само регулишу извесне радње или да те радње ограниче, него је им је и тај задатак, да извесне радње штите, те да се могу правилно и слободно развијати. Међу ове последње законе долази и овај о штампи, јер и штампа је таква биљка, која може само у слободи да се правилно развија и снажи. Какав значај има слободна штампа, то је казао онај велики државник енглески — који је рекао: „поништите све установе друштвене а само ми оставите слободну штампу, па ћу вам помоћу ње подићи све те установе.“ Код нас пак штампа није таква друштвена сила, она није у стању да врши те велике друштвене задатке, али баш за то треба да се постарамо да је однегујемо, да је оспособимо, те да она може да врши такву улогу.

Овом закону о штампи, као и у ономе закону о јавним зборовима обично се чине исти прекори, исте замерке, налази се да су неке одредбе сувише благе а неке опет сувише строге. Што се тиче оних законских одредаба, по којима се казне ситне кривице, које се зову испади, по којима се изричу казне за невршење ове или оне формалности, што наш народ и не сматра за кривицу, о томе нећу да говорим. Али има једна врста кривица, које се могу чинити штампом, а то су тако зв. увреде, које се наносе властима или појединим лицима, питање је: треба ли те кривице казнити? — Допустити јавну критику, критику јавних посленика и у исто време гонити судом све оне, који нанесу увреду власти или појединцима, то је двоје тешко сложити... Јер сваки, који може једно дело да обележи као дело штетно за народ, он ће се наћи увређен и кад има права да гони писца, он ће га и гонити, а писци интелигентни, и ако ће за велику ствар да иду на суд, неће да иду на суд да се правдају што увреде ову или ону власт или овог или оног власника. Усљед тога настају овакве две последице: или се људи који су спремни, који по свом знању и положају, доиста могу бити носиоци јавног мишљења, уклањају од тога посла, не хотећи да иду пред суд, не хотећи да сваки час трче и да се правдају пред судбом и услед тога штампа падне на другог степена и трећег степена лица, те у место да штампа буде носиоц јавног мишљења, она постане носиоц јавне грдње или — што је такође врло штетно — да се занимају тим послом, најме једнота сиромашка, који ће носити име одговорног уредника, и пред суд одговарати кад дође потреба и њих и у апс, а онај који је писао стоји миран и спокојан.

С тога велим, у свету образованом преовлађује ово мишљење, да такве увреде путем штампе нанесене нико и не казни судским путем, него да је за то најобичнија казна јавна исправка, т. ј. да онај који се налази увређен јавним путем, путем штампе, скине ту увреду које му је неупутно нанета. И верујте за писца је највећа казна, што је он дужан да оповргне сам оно што је писао. Кад он мора сваки час да уноси исправку у свој лист, онда свет види да тај новинар не говори истину и изгуби поштовање код света. Дакле налази се да је најбоља казна за кривице такве природе да уредник новина штампа исправку. То треба да се узакони и код нас да је дужан сваки новинар, штампати исправку.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Дакле, што се тиче увреде, већина је тога мишљења, да само треба утврдити да уредник мора исправку донети, а да се не гони на суд. Тим начином неће се ослабити јавна контрола, јавна критика јавних послова.

Али што се тиче приватних лица, каже се, треба казнити онога, који вређа и напада приватан живот човека. Штампа вели се, може говорити о приватном човеку, који ради јавне послове, а који не ради, о томе не може и говорити. Господо, врло је тешко одвојити и повући границу докле се простире јаван а докле приватан живот.

Ја не делим то мишљење да треба заклонити приватан живот јавних радника. Ја не могу да замислим да један човек, који је прљав у приватном, може да буде чист у јавном животу и да једног човека, кога не поштујемо за неморалан приватан живот, да га морамо поштовати у јавном животу. Да је доиста то тако да вам кажем један пример. Ви знате за великог патриоту Ирског Парнела. Тај је човек толико заслужан за свој народ и народ га је толико волео и поштовао да су га звали краљем Ирским; и наједанпут, само за то, што је учинио у приватном животу погрешку једну, народ Ирски оборе главу, и каже му: изгубио си поверење, јер човек прљав у приватном животу, не може вршити тај позив свети да буде вођа народни. То приличи јавној критици и ако неко нанесе увреду путем штампе неком лицу, нека и оно себе јавним путем правда. У последње време код нас због партиске поцепаности и раздражености новине су узеле бранити јавну реч и највише у њима чујемо грдње. Људи се туже и кажу, да треба томе стати на пут. Истина, ја нисам пријатељ таквог тона писања, који омаловажава јавну реч, али то се не може судским путем отклонити, него прво може школовањем а друго укусом не само писаца, него и публике, јер кад би публика окренула главну од грдње не би нико грдње ни писао по новинама; али тај се тон писања публици нашој још допада, и новинари удешавају своје писање према укусу своје публике. Ми се сад налазимо у том погледу у прелазном стању; из примитивног у културно стање; још се нисмо навикли да поштујемо слободу штампе. Велики француски државник Тијер, казао је: да се народ научи разумно служити слободом, треба да се дуго упражњава слободом.

Дакле и ми путем школовања и путем наших навика научићемо се да се разумно служимо слободом штампе а не судским путем. Ја мислим, да све ове кривице, које се у закону помињу, треба из пројекта изоставити, и место тога има се узаконити да те кривице имају се правдати јавним путем — путем штампе.

Сад долазе највеће кривице, које се зову злочини; ту опет кажу да су благе казне а и веле нису ни праведне, јер за једну исту ствар, један иде на 10 година а други на једну годину дана.

Истина је, господо, да су казне за ове велике кривице благе, али, господо, и треба благо да се казни. А ево зашто, за то што управо штампом се и не може злочино дело учинити, штампом се може изазвати злочин што се вели, провоцира злочин. Сад кад се изазове злочинство или ће следовати дело или неће, на пр. кад неко каже: „народе српски пошто не можеш законитим путем да се курталишеш овакве управе узми оружје па то учини силом!“ Онај који тако пише он је достојан сажаљења, јер не познаје прилике и дух свога народа, и за њега је довољна казна та, али рецимо да је на оружје устало 2 — 3 човека, ту прво може бити да и власт сама може да провоцира метеж. На пр. зна се да је такав чланак написао човек, кога власт жели да уклони с пута и она не хвата оне људе, који су устали на оружје, него онога који је писао. Па, господо, ако нема других узрока сем таквога чланка, то народ неће ни устати на оружје; но ако је зло у народу он ће и без тога устати на оружје. Наши стари устајали су да се боре са великом царевином голим шакама и трешњевим топовима, али не за то што је неки написао чланак, већ за то што им је додијао турски зулум. Дакле, ако се неки лати оружја то значи да је зло стање у земљи, а не да је тај устанак изазвао новинарски чланак. Што је најглавније овде се свака кривица казни према побудама. Ако је злочинство учињено из прљавих побуда и казна треба да је јача, него за злочинство, које је учињено из племенитих побуда. Те политичке кривице учињене у доброј намери свуда се у свету блаже казне па и наш Устав каже, да за њих не може бити смртне казне. Дакле сви злочини који се десе, по нашим законима казне треба да су блаже што је побуда племенитија, а што је побуда прљавија и саблазна намера то треба и јаче казнити.

Дакле, ја сводим мој говор на ово. Прва половина овога закона, где се говори о иступима штампом учињених, не треба да буде кажњена друкчије, него треба да се то чини путем исправке, а што се тиче злочина ја налазим да је овај закон са свим уместан, јер доиста не треба јачих казни него што је одбор предложио. Дакле, ја, што се тиче прве половине овога закона, желео бих да се усвоји мишљење мањине одборске, а што се тиче друге половине ја пристајем уз већину.

Живан Живановић — Господо, било је времена кад су државни послови били поверљиве природе; кад су неколико људи у затвореној соби решавали најтежа питања. То је било у свакој земљи. у којој је била апсолутна владавина на пр. и данас у Турској. Али постепено државни послови постали су општи државни послови. То је ишло упоредо са развићем државне свести, докле код нас у Србији државни послови нису почели да бивају предмет општих јавних послова, који су се претресали и у Скупштини и у народу, једном речју карактеристика друге половине 19-ог века: то је јавност и отвореност у државним пословима. Шта је, дакле, задатак слободне штампе или штампе у опште? Задатак слободне штампе јесте да служи тој јавности и да текућа дневна питања расправља на начин, како би се у публици развијала зрелија мишљења о појединим питањима. То је задатак штампе у Србији а уз реч „штампа“ прирасла је изговорачком навиком реч „слободна“ штампа. Дакле штампа је једно цивилизаторско средство, којим се идеје уносе у ширу публику и јавно претресају државни и народни послови.

Сад да видимо да ли је штампа у Србији одговарала у свако доба своме високом задатку? Она је као и свака новина у Србији ударала на странпутицу. Било је случајева, кад су поједини новинари износили такве нагрде, које су за сажаљење, било је случајева да су новине, које сад спадају у покојне, да им је сваки стубац киптео личним грдњама.

Па и данас има таквих листова, који се искључиво баве тим грдњама појединих људи, баш у Скупштини има један листић такве врсте, (говорник показа „Жељезнички весник“) који просто и готово сокачки грди поједине људе, па имао за то узрока или не, те се на тај начин удаљава од онога благотворног утицаја, који свако јавно гласило треба да има. Настаје питање шта је узрок тој застрањености. По моме схватању има више узрока, а међу првим је узроцима што у публици има људи, који воле такав начин писања, али то још није пресудан узрок, него је узрок у томе, што су управо листови пали у руке оних људи, који немају никакве спреме. Ја сам не давно читао како је бивши председник румунског министарства *Розети* славио 50-то годишњицу свог новинарског рада дакле био је председник министарства и новинар!

На жалост, како јо то у Србији!

Нужда је људе натерала и то интелегентне људе да се из јавности повуку и да мету „човека од сламе“, који ће трпети буботке свију досадањих штампарских закона, који су до сад у Србији постојали. Желети је, да уредништво листова пређе у руке оних људи, који својим именом гарантују за садржину, онога што се пише.

Устав је у томе погледу учинио грешку, јер не тражи никакве квалификације за те људе, већ он даје права, да уредник може бити сваки, који има у опште грађанска права без обзира зна ли он што или не.

Изгледа, дакле, да је намера свију листова да се том околношћу користе. Свакако ја пристајем и желим да је штампа при свем том слободна, и ми морамо поставити питање; *да*

ли треба да идемо на страну штампарске стеге или слободе?

Ја знам да се нећу огрешити о задаћу српске штампе, ако у напред кажем, да сам се решио да идемо на бољу ону страну, *на страну слободе*. Један народ, као год и омладину, треба васпитавати у јавној свести, ваља подизати на већи ниво, него што је данас а то ће се учинити путем слободне штампе.

Најбоља осуда или најбоље искључење злоупотребе слободне штампе неће се моћи постићи толико законом о штампи, колико ће се то постићи укусом читалачке публике. Укус читалаца новина пресудан је у том погледу и ми се радујемо што смо видели у току ових година, да је неколико нечистих листића живело па им је публика отказала своју претплату, да су морали угинути. Ја држим да су угинули за то, што нису одговарали *бољем* укусу публике, него се по тим листићима појављивале само грдње, често грдње најниже врсте.

Друга препона за слободну штампу, биће без сумње закон. Ја никако не бих био мишљења да ваља пустити, да се пише шта се хоће, а да се не казни. Али исто тако не бих био ч за то, што ће каква глупа мисао угледати овда онда, света, да се за то 99 паметних спрече законом. Ја бих волео кад би наш закон о штампи гарантовао неке ствари, које несме нико да дира, а то је: *владалац, монархиски систем, вера* и *приватни* живот и напослетку, у вези с тим, да се нађе и једна гаранција, да се не могу подкрасти и никакве *чашкиле*, те да се — као што је било пре неког времена, — људи изгрдс на најгори начи и после кад нема потписа нико и не оговара за то. То четворо кад би се гарантовало у коме закону ја бих гласао за исти.

Ми не можемо много говорити о највишем начелу штампе за то, што је то Устав свршио и ми морамо, игноришући све могуће злоуботребе, поћи оним бољим путем — слободе; ако је когод злоупотребио слободу штампе, јавно ће мишљење осудити то и то ће учинити помоћ развитку праве слободне штампе.

Овде су пред нама три предлога: предлог од стране министарства, предлог одборске већине и предлог одборске мањине. Два предлога, дакле, јавили су се у одбору и ја у напред могу да се изјасним за предлог одборске већине. Што се тиче предлога одборске мањине, сам његов писац једним својим најновијим делом заклао је то своје умно дете и учинио је, да се о његовом предлогу и не дебатује и да се не може ни узети за основ дебате. Према овоме само предлог одборске већине може бити основа ове дебате а ја ћу код појединих чланова чинити примедбе.

Панта Срећковић — Међу нама овде има људи, како сам јутрос чуо, који веле: нас се не тиче ништа слобода штампе, идите ви који књигу учите па се препирите о томе; нами је свеједно, шта било да било. Ја мислим да је ова мисао погрешна, не само да мислим, него је баш у истини тако. Кад се говори о слободи штампе, онда треба превести само на други језик и изказати другим речима, па ћете видети да се то тиче свакога и онога, ко зна и ко не зна читати и писати. То је питање ово: је ли слободно човеку казати оно што он мисли, а сваки човек кад мисли он мисли да говори истину — другим речима, је ли слободно у својој земљи говорити истину или не? То је суштина закона о штампи. Истина тако је јака да ништа на свету нема јаче. Ја мислим да ћете ви, особито господа свештеници знати, како је један персијски цар Артаксерс сазвао једну велику Скупштину па је питао: хоћу да ми кажете шта је највеће на свету? Кад људи чују то питање, они се добро узму на ум, шта да кажу.

Један део казао је, најјаче је на свету пиће: опије и паметног и лудог. Други део рече: није то; најјача је на свету жена, она роди човека који засади виноград, испече ракију, направи вино. Између њих рече неко, да је видео, да жена скида цару круну, меће је себи на главу и цар јој ништа неће да каже. Нађе се трећи, а то је знаменити философ Јездра па рече опростите, најјача је на свету: *истина* и врло лепим примерима доказао је то. Мени се чини да ако ово гледиште усвојимо, онда ћемо врло лако оценити сва три предлога, који овде стоје.

Најјача је, дакле, истина. Штампа, то је говор или мисли појединих људи, који говоре истину, а има, који не говоре истину, него лажу. Тако исто има и новина разних, има их који редовно доносе лажи, у којима се намерно пишу с тенденцијом разне лажи, те да постигну извесне циљи. Па ево и међу нама како стоји ствар. Ми смо се поделили на партије и разно мислимо, Али кад један устане па говори истину, овда он победи. Неки устане па каже није добро за моју партију, али истину говори, па то ти је. Ја нећу да узимам велике европске народе, како код њих стоји ствар са слободном штампом. Узећу наше прилике. У нас 1815 год., кад је се устало на Турке и кад смо се ослободили, онда није ни било штампе, али разговор заменио је штампу. Не бих хтео, да отежем свој говор али могао бих вам навести таквих примера пуно, како се онда говорила истина у очи.

Они су говорили истину. Ви знате пример да је у Књажевцу суд судио парницу кнеза Милоша са једним сељаком око воденице и суд пресуди парницу на штету кнеза Милоша. Онда није било ни закона о штампи, али су и онда говорили истину. Мени се чини да природним путем идући, да се гајила та слобода говора не би никад ни дошли да говоримо о овоме. Ја сам прикупио свакојаке, књиге које су забрањиване, отежаване и т. д. знам ово: 1842 год. управо није било никаквога закона о штампи, могао је сваки да говори шта је хтео. Сима Милутиновић који је учествовао у 1842 години напише „Васкршња јаја“, они му то забране, нису дали да се чита, јер се тамо говорила истина.

Ја мислим да међу нама неће бити ни једнога, који ће да спречава да се говори истина, према томе мислим да је са свим правилно Устав казао; штампа је у Србији слободна. Но наше развиће овакво, какво је било донело је собом и то, да се пишу закони о штампи, да се мењају, преправљају, дотерују и т. д, Ви знате да се ти закони мењају скоро сваке год., а зашто? За то, што је све измајсторисано: минист. брани начелника, начелн. капетана, сваки нашао по некога те га брани. Мени се чини да то не смемо допустити, него нека се говори истина, и само за њу човек нека буде одговоран. Како се сад ради? Новивари свагда нађу кога, који ће да иде да за њих лежи апсу. Онај нити је писмен, нити шта зна, они га потуре, па: је си ли ти писао? — Је сам — ајде у Пожаревац. Ја мислим да ово не треба у нас да буде. Ми треба да станемо на гледиште као обични грађани. Н. пр. ја овде рецимо могу сада да кога увредим. Ја то нећу да чиним, а и да ми нешто дође нека луда памет, па да то учиним, онда треба да будем кажњен. Исто тако треба да је и у закону о штампи, и према томе мени се чини да сва ова три пројекта не ваљају. Неваљају за то, што чине ограничење, најбољи је истина пројект одборске већине али и ту има заврзламе. Има туна и суђења и чега год хоћете. Ја нисам противан да се онај ко је крив казни, али сам за то да се брзо казни, онако исто као што је и увреда брза. Ја бих овде имао врло много да говорим, али ћу то можда учинити, приликом специјалне дебате, а сад ево шта имам да приметим. Ми ако немамо ничега светог у души нашој, верујте да од нас никад ничега не може бити. Ми треба да имамо неку светињу, коју не треба сваки да узима у уста. Ви знате песму народну, како једна девојка каже: ја бих моме драгом песму спевала, али песма иде од уста до уста, па ће доћи и у погана уста. Дакле треба да имамо нешто да поштујемо и што ће да буде ван сваке дискусије. Ја мислим да ван сваке дискусије треба да буде наш домаћи приватни живот. Као што је Устав гарантовао да власт не сме ноћу да ми напада на кућу, тако исто не сме сваки да чепрка огњиште човеково. Приватан чвек ради свој посао, одговара држави, иде у војнике, плаћа порезу, ништа га са не тиче власт, — шта има онда да му се чепрка по његовој кући и породици. Јер један ће му рећи да му је ћерка јектичава, други да му је кћи така и така, те тако упропасте човеку кућу, то треба заштити. Међутим, ако је тај човек судија, чиновник па чини зла, он за то од-

www.unitovara

товара, и ту сам за апсолутну слободу штампе. А ако ко лаже, онда нека га ухвате и казне.

Друго. Ја сам за то, да се заштити владалачки дом. У нас се монархија и владалац и владалачки дом не сме бити узиман у дискусију, јер владалац није одговоран, него министар и као што бранимо нашу кућу, тако треба да бранимо и нашу општу кућу, дом владалачки, кућу која је свију нас, коју треба да сматрамо као светињу. За што тако кажем? Са свим просто. Док је кућа намењена била светиња, дотле смо имали државу и расли смо. Нестаје Душана. Долази дете — Урош — Вукашин каже да дете није дорасло своме призиву, убије га и од тога доба држава се упропастила. Дакле и државни и наши лични интереси за то су, да се огради дом владалачки.

Треће. Наше јединство формулишемо православној вери. За то сам да се огради православна вера. Ја сам за што мању стегу, а ви радите онако, како вас Бог учи.

Известилац већине Љубомир П. Ћирић — Господо, жалећи што се у овом озбиљном питању — које се протеже код нас више од 20 год. — налазе овако мало говорника — јер да није опозиције, можда не би пала ни једна реч у начелу о овом питању — молим вас да ми допустите да кажем неколико речи. Као што је познато, питање о слободној штампи, протеже се од онога доба, од кад је изашао први закон о штампи а то је од 1870 год. На тај закон, који је изашао на основу старога Устава, почеле су одмах излазити критике и напади, правила се слободна штампа онаква, каква је Уставом изречена; тражило се да писмена реч не буде везана, него да буде слободна. Није прошла ни једна Нар. Скупштина а да се тај глас није дизао. За све време док су либерали били на влади тражене су неке измене и допуне тек 1875 год. српски народ био је срећан да добије бољи и слободоумнији закон. Но он није био дуга живота, он је брзо суспендован по доласку либерала на управу земаљску. После тога 1878 г. такође у Нар. Скупштини дизали су се гласови за слободну штампу. Тадашња опозиција, оличена у члановима радикалне странке, устајала је и тражила да се народу српском да слободна штампа, ако не јача и боља, оно бар онаква каква је била дата под Каљевићевим министарством. У данашњој Скупштини седе људи који су тада били чланови већине, и мени је са свим мило што ти људи, имају друкче гледиште о слободној штампи, но што су имали, кад су њихови чланови седели на министарским столицама. Ја им то не пребацујем; сматрам да је то један корак у напред, да и ти људи, који су за све време, док су и на управи земаљској били, налазили да је слободна штампа „баук“, а не да је оно, што може да начини један народ напредним.

Г. Васиљевић казао је, како је један велики државник казао, уништите све законе, све установе, дајте нам само слободну штампу, ја се не бојим да ће оне пропасти, ми ћемо их повратити. Међутим, тако г. Алимпије није говорио док је био члан либералне владе. Тек од 1880 године, кад је под напредњацима донет закон о слободној штампи, почело се слободније мислити и писати. Али напредњаци наишавши на разне препреке у народу, донели су одмах после 2 — 3 године измене и допуне, којима су готово све што су дали законом од 1880 г. збрисали, те и ако је стајало начело у Уставу: штампа је у Србији слободна, она није слободна. Народна радикална странка, још одмах у почетку своме кад се организовала, истакла је на своме програму, међу најважније тачке *слободну штампу*. Данас је, господо, ред да своју реч искупи и да да онаку штампу, какву је проповедала. Из пројекта, који је влада Народној Скупштини поднела, и који смо ми у одбору са извесним изменама примили, ви ћете видети, да смо се ми трудили да према нашим приликама одиста створимо онакав закон, који ће по моме мишљењу, а и кад се упореди са свима досадањим законима о штампи свакојако бити један од најбољих закона о штампи. Нема сумње, да би најбољи закон о штампи био у коме би стајао један једини члан, а тој да гласи штампа је у Србији слободна. Али ми дајући закон о штампи морамо да се обазремо и на наше прилике. Ми се увек позивамо на напредније народе, на француске, на Енглезе, ми све то можемо узимати у обзир, али водећи рачуна и о нашим приликама увек се питајмо јесмо ли Немци, Француси и Енглези, и имамо ли тако образованих људи, као што их имају ти народи?

Г. Живан Живановић рече, како би он желео да уредници буду образовани људи, јер он налази да је штетно за слободну штампу, што за уреднике долазе необразовани људи. Доиста, господо, не знам ко не би желео да штампом, тим моћним средством на јавно мњење, управљају људи школовани, али према нашим приликама не може то да буде Па у страним земљама држим да нема тог ограничења, али у образованим и културним земљама и без тога ограничења не може да буде какав капетан Милан Ђорђевић уредник. Тамо мора да буде образован човек и такав може да има резултата, ако хоће да управља јавним мишљењем, иначе неписмени, нешколовани људи то не могу. Међутим код нас, према нашем ступњу образовања не можемо да се ограђујемо да тражимо, да само школовани људи буду уредници, него смо морали да пристанемо на ово, сматрајући, да кад би то тражили онакво ограничење да би самим тим спречавали слободну штампу.

Г. Васиљевић говорећи о пројекту и о мишљењу одборске већине и мањине у закључку свога говора казао је, да једну половину усваја из нашег извештаја, а другу половину из извештаја д-ра Драгише Станојевића. Доиста, мени је мило, да онај човек, који је дуго година седео на крмилу државне управе у Србији, да он данас са слободом иде тако далеко да усваја мишљење једног човека, од кога су његови политички пријатељи дуго година правили баук за народ. Мени је мило, да он данас тражи, да се не казни, да се не заштити ни приватан живот, већ само налази задовољења у исправкама. Нема сумње, господо, да би као што напред споменух најслободоумнији закон о штампи био онај, који има само један члан који гласи: „штампа је у Србији слободна“, могло да дође у овај став: „а за сатисфакцију било власти, било приватних установљавају се исправке“. Но ми морамо да се обазремо на наше прилике да видимо, да ли се код нас износи само истина, јер нико не брани да се уноси и приватан живот нарочито јавних радника, пошто одиста, ако се и од икога има да тражи да буде на своме месту, од јавних радника мора се захтевати да буду као што треба. Али ја постављам питање, да ли се код нас износи само оно што је истинито или и оно што није. Ви се сећате да одмах, чим је изишао нов Устав, чим је свечано прокламована слободна штампа, да су одмах поврвели неки мали листићи плаћени са извесне стране, у којима после наслова листа и имена уредника често није бивало ни једне једине речи истините. Ви сви знате, да су одмах уредници, сарадници тих новина били осуђивани на 5, 10, 15 дана и 2—3 месеца затвора. Питање је да ли можемо према нашем образовању, где људи сматрају да је слободна штампа то, да могу износити неистине против појединих људи, чиме може појединим људима да се нанесе велика морална несрећа, или појединим друштвима да се учини грдна штета; питам вас, да ли после тога може човек да нађе сатисфакције једино у исправци или треба да тражимо пута, да се такав човек казни? У свету образованом тога нема, нико тамо неће водити рачуна, где је ко био, где је пијанчио, или да ли је легао у 1 сахат а не у 9., али код нас тога има, и то треба свакојако ограничити. На пример ви се сећате, да су се после 14. и 15. Маја новине утркивале, не да изнесу праву истину, него што више неистине о целом том догађају. Ја се сећам једне белешке у извесним новинама, где је стајало: дознајемо поуздано, да је код Багрдана једна велика руља дочекала воз, из њега повадила све напредњаке и бацила их у Мораву. Питам вас, да ли такав један човек, који износи неистине, и који може да узбуни јавно мњење у земљи, не треба да буде кажњен? Ја мислим да треба и мора да буде кажњен, кад не сматра, да му је дужност да изнесе истину, него мисли да је слободна штампа за то, да износи неистину, и да јавно мњење, које се сталожило после једног догађаја још више узбуни и тиме произведе нову несрећу.

Да би доказао како се у образованом свету не штити приватни живот, он је навео случај с Парнелом. И по овом пројекту закона о штампи сличан догађај с Парнеловим не би био ограничен, да се не сме на јавност изнети. Парнел је јаван радник — он треба, он мора да води рачуна о себи и свом раду. Али по овом се пројекту хоће да заштите чисто породични односи, који са јавним пословима немају никакве везе — а то је велика разлика.

Г. Живан Живановић и г. Панта Срећковић говорећи о пројекту законском о штампи мисле, да се у овај закон унесу казне за све оно, што вређа монархију, владаоца, владалачки дом и домаћи живот, а г. Живан је казао: још и за оне, који пишу чашквиле.

Господо, тај је захтев г. г. посланика излишан, јер у самом Уставу стоји да се казни за „увреду Краља и краљевскога дома, или увреде страних владалаца и њихових домова" и т. д. те је према томе то морало да уђе у овај пројект, а тако исто испуњени су им и други захтеви да се казне они, који вређају религију и породични живот, а на Скупштини је да ту фину границу, шта је то приватни (домаћи) живот, одреди. И ми а и министар трудили смо се, имајући на уму образовање наших новинара, образовање нашег народа и прилике у којима се налазимо, да за све то поставимо границе, одређујући казну за оне који их пређу и мислили смо да тако треба, а на Скупштини је да види, да ли су те мере, које је г. министар предложио и које је одбор у неколико усвојио а у неколико одбио, такве, да се заштити оно, што народни посланици желе.

На крај крајева хоћу да кажем, да сви треба да озбиљски настанемо да осигурамо праву слободну штампу, као што то стоји и у новом Уставу чл. 22, у коме није постављено само начело, као у старом, да је штампа слободна, но су тачно обележени основи, на којима треба да почива права слободна штампа. Одбор је се свом својом слабом снагом трудио да то постигне, па не сумња и у родољубље Нар. Представника, да ће и они слошке настати, да и то важно питање, које се протеже већ 20 година, скинемо једном с дневнога реда доношењем закона о *правој слободној штампи.*

Панта Срећковић — Ја мислим да ће бити овде у Скупштини, који памте «сиренске» гласове, кад сам ја у Скупштини у Крагујевцу бранио слободну штампу. Кад је противу слободне штампе говорио г. Крстић ја сам му казао: «то су сиренски гласови, то су сирене које певају док те не ухвате и онда те свога разчупају«. Ја сам дакле и онда говорио за слободну штампу а и данас то тражим и кад би ми дозволили да наведем примере шта сам ја тражио, ви би онда видели шта ја хоћу. (Чује се: дозвољавамо). 1845 године омрзну на Вучића па не знају како ће да га казне, него да противу њега говоре. Нађе се један човек у Гружи, који је говорио противу Вучића и грдио га; Вучић га тужи суду а суд добије наредбу од министра да гледа да тога човека ослободи како год од казне. Председник суда ујдурише са још једним чланом да тај сељак не буде крив. Дође дан претреса; уведу сељака и у место да одриче, као што су га научили, он је био поштен па каже: је сам говорио то и то, и Вучић је све то говорио; истерају га на поље да му изреку пресуду, председник дође те мисли о томе и почну да оклевају. Истина вели г. Вучић је несретник и све је онако, као што овај сељак вели, али да је овај сељак крив — није; а то је казао судија, који је био пријатељ влади. После њега рекне судија Вучићевац: сељак је истину говорио. То и ја знам. Зато сељак није крив. Тада устане председник и рече: хвала ти брате да сам знао да те позовем на јагње, него ми га овај поједе (Смех).

Према свему овоме ја хоћу да се каже само истина, а ко говори неистину има суд па нека га казни, ако говори истину нека се не боји суда.

Алимпије Васиљевић — Кад сам год говорио у овој Скупштини у име слободе и правде, одма се говорило што нисте тако радили онда, кад сте били на влади. Ја онима, који намерно то говоре нећу да одговорим и да их исправљам, али мислим, да је ово млађи човек, који говори по незнању. Да је узео Скупштински протокол од 1872 године он би видео да сам ја тада говорио исто тако као и сада.

Господо, много се којешта пребацивало либералима а и мени лично, што нисмо тако радили кад смо били у власти. Ви знате да је прво намесништво постало у неуставном времену и Блазнавац није био либерал а још мање Ценић. Ценић је био увиђаван човек и обратио пажњу на нас либерале, који смо имали гласа у земљи те нам је казао: хоћете ли да нам дате потпоре, Ја сам онда преговарао са њиме и казао сам даћемо ти потпоре ако даш нов Устав, ако доведеш народ да има учешћа у законодавству, ако даш закон о министарској одговорности, штампи итд.

Потпредседник — То не долази у исправку.

Алимпије Васиљевић — Наравно, о тим законима и Уставу ја сам писао критику и налазио сам да нису такви, какви треба да буду. Према томе дакле, ја не знам у чему се може мени да пребаци. После Ценића дошло је министарство Мариновићево, Чумићево, чича Данилово и све се то трпа на врат либералима. Чича Данило је ухапсио Ранка Тајсића и Милију Миловановића као изабране посланике, а кад смо дошли ми на власт ми смо их пустили. Истина да смо ми суспендовали закон о штампи у време рата, али су то исто чинили и Американци. (Жагор),

Потпредседник — Молим вас, господине посланиче, ја вам морам закратити реч, то није говор ради исправке ваших навода. Ја сам вас записао и кад дођете на ред можете говорити колико хоћете.

Има реч г. министар унутрашњих дела.

Минист. унутр. дела Ј. Ђаја — Господин известилац у своме племенитом одушевљењу за слободом, рекао је, да га у овако важном предмету, као што је закон о штампи, изненађује тако мали број пријављених говорника. То мене, господо, ни мало не изненађује; та је појава са свим природна, а ево зашто:

Ми, господо, не живимо више у времену када је потребно било доказивати, да је слобода штампе добра и корисна ствар; бар радикална странка ни о томе, као ни о осталим слободама нема потребе да говори.

Она се увек борила и страдала за слободе, па је њена племенита и одважна борба завршена и сад је дошло време, да их она истински и оствари. С тога она сад неће више о њима *говорити*, него ће слободно *радити*, завести ће слободу и њоме ће обезбедити правилан развитак нашег државног живота у колико већ није. Ми смо дошли до слободе. које у Србији пређе није било остварене и ми ћемо је и остварити.

Имајући најпотпуније уверење, да и ви, као представници народне воље, а и ми, као влада из ваше средине, имамо најискреније тежње да ујамчимо слободу у земљи, ја морам да изјавим: да нема никаквих разлога нико, па ни г. Алимпије Васиљевић да зебе, да садашња већина скупштинска не скучи слободу штампе; ја га могу уверити, да ни влада ни скупштинска већина не иде на то, да спречи слободу штампе, него мисли да је даде у онаквом облику, какве до сад није било, да је да потпуно слободну, сталну, непрекидну.

Али има разлике, господо, у схватању слободне штампе, као и свих других слобода; има разлике између онога, што радикална странка хоће, и онога, што опозиција сада изјављује и што сад тражи.

У питању слобода има битне разлике између либералства и радикалства.

Ми смо могли више пута чути и читати по новинама овако резоновање: кад узмете програм либералне и радикалне странке у њима готово нема никакве начелне разлике и једна и друга странка траже слободу и у главноме слажу се.

Господо, то говоре људи, који неће да разумеју праву разлику између радикалства и либералства у Србији, као и у свима другим државама у свету; између њих постоји таква провала, да не може ни бити упоређена.

Ја овде говорим о радикалству и либералству *у начелу* и нећу да узимам у обзир, што су поједини људи радили противно општим појмовима њихових странака.

Либерализам у Европи победио је као што знате у Француској револуцији, кад је *трећи сталеж*, буржоазија, својим

WWW.UNILIB.RS

слободњаштвом савладао привилеговане сталеже. И данас је носилац либерализма у свету буржоазија, којој је тежња, да што већим слободама политичким обезбеди сваком појединцу у друштву што слободније кретање.

Либерализам, дакле, обзире се на сваког члана друштва, а не на укупно друштво.

Радикализам се с тим не слаже. Данас је јасно у свету, да за опште добро целога друштва, није довољно обезбедити политичке слободе појединце сваком члану друштва; да нам је јасно, да се тим путем долази до монополисања слобода од стране имућније и образованије класе, а да маса народа и целокупно друштво отуда нема ни праве користи ни довољно помоћи.

Докле год либерализам сматра за врхунац својих тежња, да слободу индивидуји што више обезбеди, дотле радикализам сматра да је слобода, па и слобода штампе, *пут и средство* да се дође до још већих тековина, којима има да се помогне не само свакој јединици у друштву, већ целом народу, држави, друштву.

Отуда и долази оно, што рече г. Срећковић, како се међу сељацима чује, да је та слобода штампе за господу и да за њих требају друге уредбе законске. Наравно расправа није сад овде умесна, па с тога нећу по дубље ни да се упуштам, пошто ми је била тежња да само обележим разлику између тежње радикалства и либералства, пошто сам хтео да кажем то, да има огромне разлике између либералства и радикалства, да радикалство сматра да и закон о штампи и сви закони други морају бити пут и средство *да се помогне народу* и да се створи могућство, да државна снага буде јача, док либералство сматра за сврху своје тежње, да што више буде обезбеђење индивидуа и то она из реда буржоа. Отуда се и дешава, да је у модерним државама, где је либерализам ухватно јака корена, увек држава слаба. Отуда видимо да се у моментима критичним суспендују слободе.

Ми нећемо да идемо тим путем, ми не желимо да, дајући слободе, буде само што слободнији појединац, већ нам је циљ да учврстимо и ојачамо све слободе, које заводимо и да оне служе за то, да се појача тим моћ државна, а свима сталежима у држави и целом друштву да буде што боље, да се њима користе и моћнији и слабији чланови њени. Имајући нарочито у виду положај и задатак Србије, треба да закон о слободи штампе, а и сви други закони, буду такви, да Србија буде не растројена, него што јача и увек спремна да може своје велике задатке вршити.

Ја сам се ових начелних гледишта дотакао само ради објашњења, јер ма да закон о штампи не може решити сва поменута велика питања, у њему има извесних одредаба, које изгледају да нису потребне, које се могу по неком учинити као нека стега, и са гледишта либерализма за осуду, али са гледишта радикализма, који има пред очима друштвене потребе, а не појединачне обзире, те су одредбе оправдане.

Слобода штампе, треба да се доведе у такав склад с државом, да друштво и држава имају користи од ње, а у накнаду да слободна штампа има поуздану заштиту од државе. То се може постићи у свима законима па и у закону о *слободној штампи*.

То је разлог, што сам ја унео н. пр. одредбу у закону о штампи, по којој је потребна пријава државној власти онога, који хоће да буде уредник новина.

У кратко, господо, ја сам хтео да обележим, оправдам и протумачим од куд су ушле неке одредбе у закон о штампи, које се са гледишта буржоаског либерализма не могу разумети.

Специјално о закону о штампи имам овде да напоменем ово: Ми смо, као што сам већ поменуо, на чисто с тиме, да треба једном осигурати праву слободу штампе, а искуством имали смо прилике сазнати како се слобода штампе може у нас најбоље обезбедити.

Најбоље и најпростије би било кад бисмо зак. о штампи могли свести на ово:

Штампа је слободна и кривице штампом учињене казниће се по кривичном закону. Али бисмо ми тиме пали у лавиринат стеге кривичног закона, што би била невоља, из које смо баш хтели да се извучемо.

Да бисмо се могли обезбедити од одредаба кривичног закона, дакле, и да би штампа била потпуно слободна, како би послужила оним захтевима и потребама, који су јој намењени, она треба да је заштићена такође и од сваког кињења административне власти.

То су захтеви, које ми хоћемо да обезбедимо и ја сам готов да се све, што би се год нашло у овом пројекту, што би потпомагало кињење административних власти, да се све то измени и укине. Ја се потпуно слажем са мишљењем да административној власти не треба оставити никакве одушке, да она може кињити и отежавати слободу штампе. У осталом кад се пређе на специјалан претрес и кад дође говор о пријави, ја ћу казати како се и то може удесити да се уредник не изложи опасности кињења административних власти.

Изразивши тако своје гледиште ја мислим да сте, господо, на чисто, да ћемо у закон моћи да унесемо такве одредбе те да административне и управне власти не могу спречавати слободу штампе или кога кињити. Сад долазимо на дела, која се могу учинити путем штампе. Ја мислим да ту нико не може тражити да се штампом могу учинити злочинства и да неће терати тако далеко, да захтева да се таква злочинства не казне. Једне овдашње новине штампале су говор Робеспијера у конвенту о слободној штампи. Ја пристајем на захтеве, које је Робеспијер тражио, јер никоме па ни њему није на ум пало да злочинства и преступи не буду кажњени. Пројектом овог закона више иде се на то, да се кривице штампом учињене не казне онако строго као кривице учињене у обичном животу, у мањим круговима и другим средствима. Г. Васиљевић рече, да се не може учинити злочинство штампом, и да она не може да изазове нереде и буне. Кад би истина било, да штампа не утиче на род људски, онда ја не разумем за што би се г. Васиљевић заузимао за њу!? Говорити да се штампом не може ништа учинити, те да за то не треба казнити ни позив на злочин, а с друге стране заузимати се за слободу штампе, то је нелогично. Баш за то што је слобода штампе неограничена и што се њом могу да унесу добре и рђаве мисли у народ, баш за то ми тражимо да се казни оно, што је обележено као кривица и злочинство, али захтевајући казне, ја се ипак слажем с тим, да оне ваља да буду блажије од казни за кривице учињене другим путем. Казну блажу тражим и са оног гледишта, којег се и наш Устав држи, да се политичке кривице блаже казне. Разлике заиста има између кривица штампом или другим путем учињених. Са свим је друго кад човек учини кривицу из себичности, из пакосне намере, а друго је кад учини кривицу из политичких побуда. У овом последњем случају треба ове кривице блаже казнити, на то је и предвиђено овим законом. Но има још једна околност од које штампа страда, а то је неодређеност извесних одредоба у кривичном закону.

Сви ми, који смо били новинари, знамо како је штампа страдала не само од превентивних мера, него и од неодређености параграфа.

Ми знамо, да је под пређашњим законом о штампи власт у сваком чланку могла и кад је год хтела да нађе, да је њиме власт опорочавана и излагана мрзости и презрењу. Да га за ово казни, судећи са свога гледишта, она је могла увек да нађе разлога за осуду. Ми хоћемо да онемогућимо ћеф власти; тежња је овог пројекта, да се тачно обележе штампарске кривице, те и кад дођу пред суд, да се не могу изложити другојачијем тумачењу, и да и најневиније ствар не може да буде обележена као кривица.

Да сведем свој говор.

Овим се је пројектом хтело, дакле, прво: да се отклони свако кињење административном влашћу; друго: да казне за кривице буду блажије, и треће: да се параграфима тачно и опредељено каже, шта је кривица, те да се не може оно, што није кривица направити да јесте.

Нека господа вале: па за што ми не можемо радити у погледу штампе што и Французи, Енглези и Американци? Из тог њиховог говора изгледа као да у тим земљама људи могу радити и писати шта хоће.

Допустите, господо, да у одговору на тај приговор, изјавим: да у Енглеској има таквих одредаба, које, да сам ја предложио, био бих изложен тешкоме прекору реакционарства, јер тамо на пр. може се увреда учињена путем слике доказивати са два сведока. У Америци је истина слобода потпуна, али они имају кривичне законе, који су савршенији од наших, и по њима се казни свака кривица. Но и при свем том осетљиви Американци нису тим одредбама кривичног закона задовољни, већ се и сами труде да мимо њих прибаве себи задовољења. Са тога у свакој америчанској редакцији има списак убијених уредника, јер уврђени Јенки неће да иду суду већ се зову *на двобој*, па сами крвљу поправљају изгреде учињене штампом.

Не могу се, дакле, сложити с тим, да је законима о штампи, остављено свакоме на вољу, да пише шта и како хоће, него је та слобода свуда ограничена извесним одредбама, али управо могло би се рећи, да је она тим одредбама ујамчена. Ја не долазим у ред људи, који сматрају, да је слобода штампе у томе, што сваки може грдити кога и како хоће, а да га нико за то не може казнити.

У овом пројекту унесена је пооштрена још једна ствар, а то су казне за личне увреде - за увреде части. Ја мислим, да је крајње време да станемо томе на пут, и с тога се не бих могао сложити са г. Васиљевићем, да то треба оставити исправкама.

Кад се приватан човек нагрди зликовцем и лоповом, или кад се част девојке или жене у 4000 екземплара изложи на поругу у опште, ја тражим, да се то не може исправити исправком, и да то није ни мало потребно допустути у интересу државном и моралном.

С тога држим да је крајње време, да томе, као што рекох, станемо на пут.

Поменух, мало час да се у страним земљама увреде, нанесене путем штампе, решавају двобојом. То код нас није уобичајено. Али, можда баш са недостатка тога обичаја, код нас је осећање части и пало тако ниско, да људи, један другоме говоре: полтрон, лопов, и т. д. па се то сматра, као да ништа није ни казано. Ја држим, да је велика штета и за јавни морал и за наш сваковрсни полет, што је то осећање части отуђено, што га нема — бар у многих. И ми ћемо још више допринети, да то осећање отуђимо, ако допустимо, да се у новинама може казати свакоме и лопов и шпијун и полтрон и т. д. а да се то прође без икаквих осетних посљедица. Ја држим, да је дужност законодавства да спречи личне увреде и очува част појединих људи, жена и девојака.

С тога је унесена таква одредба у овај пројект, да се стане томе на пут, па ја ипак верујем, да тиме није ни у колико спречена слобода штампе, пошто се о јавним радњама може писати и говорити како се хоће и колико се хоће.

Г. Панта Срећковић, мало пре, наивно рече: треба казати истину. Допуштено је само казати истину. И што то да се брани?

Јесте, господо, истина је доиста најчистији израз непокварене душе човечије, али питање је, шта је истина. На то питање ни Исус Христос Пилату није ништа одговорио.

Његова тежња, да се истина каже не знам како би се могла уврстити у ред остварљивих жеља!

Има још једна чињеница, на коју морамо обратити пажњу, утврђујући одредбе закона о штампи, а то је — положај наше државе.

Ми смо на једној опасној раскрсници; ми смо изложени свакојаким страним елементима, а што је још најгоре, наша је штампа сиромашна. Ви знате како кубуре поштени новинари, и како једва могу крај с крајем саставити. У таквом стању оставити штампу, без икакве гаранције, без обезбеде, омогућити да неко, који је у стању уложити више новаца, да може интересе наше државе напасти и да те нападе, наша сиромашна штампа не може одбити, мислим да не би било паметно. Међутим треба и то имати увек на уму, да се може врло лако -- а то и бива — непријатељским новцем држати једна штампа, против чијег војевања наша штампа не би могла успешно да се бори. (Одобравање). Ваља, дакле да имамо на уму да ми нисмо у оним истим приликама у којима је новинарство у Бечу, Паризу, Лондону и т. д.

Закључујући овим свој говор, ја вас уверавам, да је и моје и владино мишљење, као и целе странке, да изведемо *потпуну слободну штампу*, да одредимо прецизно казне за кривице учињене штампом, да их одредимо блажијим од оних у кривичном закону, да заштитимо личну част појединаца, па вас молим да за основу дебате примите пројекат владе, а кад пређемо на појединости, тада ћемо постепено уносити измене, на које будем могао пристати.

Кад довршимо овај посао, ми ћемо тада с пуно права казати, да смо једном у Србији увели *слободну* штампу.

Витомир Младеновић — Нисам мислио да говорим у начелу о штампи, али морам да кажем неколико речи поводом онога прекора, што га учини већини скупштинској мој поштовани друг и известилац Љ. П. Ћирић. Нисам мислио да говорим у начелу о слободи штампе, а држим, да и већина скупштинска, на коју је известилац бацио прекор, неће да говори, с тога, што су начела слободне штампе унесена у Устав и закон о штампи имао је та начела тачно да одреди и прецизира, и ова Скупштина позвана је да и то сврши, као што је у прелазним наређењима Устава и наређено. Сматрам да су доиста излишне дуге дебате и говори у начелу о штампи данас, кад је слобода штампе ујемчена Уставом и кад се практикује ево већ две године од доласка радикалне владе. Једно с тога, друго што су ти принципи утврђени самим Уставом, и с тога, што и сама практика јасно је доказала, као што поменух, да није до сад нико спречавао слободну штампу за последње две године. Две су године како је дошла радикална влада на управу земље и није спречавала слободу штампе у Србији и према томе није сад нужно водити дуге дебате, као у оно доба, кад није било слободне штампе и кад су наши посланици подизали глас у Скупштини у заштиту слободне штампе. Чини ми се најмање је имало места да известилац баца тај прекор на нас и да изјављује негодовање, што нико не говори у начелу, нарочито с тога, што је тај пројект поднео министар, и одбор је тај пројект прегледао и направио неке измене, с којима је се министар сложио а оне са којима се није сложио решиће се у специјалној дебати; па због тога не би имало шта у начелу и да се говори, него само у појединостима има нешто да се расправи. Међутим и од посланика из опозиције, који су говорили у начелу о слобод. штампи, није се нико изразио против, није чини ми се нико тражио да се овај пројект одбаци сем неколико речи, које је изјавио г. Панта Срећковић. Па пошто ни известилац мањине није устао да тражи да се његово одвојено мишљење узме за основицу претреса. ја сматрам да је излишно дуго говорити начелно, него треба одма приступити појединостима и код појединих чланова треба обратити пажњу и удесити их да одговарају духу слободне штампе, и духу Устава. О томе може бити речи.

То сам сматрао за нужно да кажем поред онога, што је министар казао. Сматрам дакле, да је овим пројектом осигурана слобода штампе, и да је она и у пракгици освештена за последње две год. и не налазим повода, да би потребно било дуге беседе сад говорити о штампи и тражити да се у начелу осигура њен опстанак, који је Уставом гарантован.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Одговорни уредник **Ранко Петровић** Штампа краљ. српске државне штампарије